Чыла эллассе пролетарий-шамыч, ушныза!

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ
Адрес: Йошкар-Ола. Совет порт. „Ямде лий“ редакций.

КЛАССЫН ЧЕСТЬШЕ ВЕРЧ

Тунемме ийын тӱҥалтышыштыже мыйым классный организаторлан сайлышт. Тиде пашашке мый куанен пижым. Эн ончычак классыште сай успеваемость, посещаемость да сознательный дисциплина верч кучедалаш тӱҥальым. Тиде пашаште мыланем классный актив кугун полшен да кызытат полша.

СУББОТИН АНАТОЛИЙ

Мемнан класс—пионерский класс, тунеммаште 7 „Б“ класс дене соревноватлена. Тыгак звено ден звено-шамыч, адак пионер ден пионер-шамыч ваш-ваш соревноватлат. Мемнан классыште тунемше шамыч пеш дружно илат, дисциплина отличный, урокыш вараш кодын, кечым коден коштшо иктат уке. Мӧнгӧ пумо пашам эре сайын шуктат.

Кажне тунемшым сайын шинчашлан да жапыште полышым пуашлан мый кече еда успеваемость, посещаемость, поведений дене учетым ыштем.

Социалистический соревнованийын результатшым кажне арняште проверятлена. Тунеммаште шенгелан кодшо лиеш гын, тунамак сай тунемше-шамыч полшат, адак дополнительный занятий эртаралтеш.

Теве 1-ше чырыкыште Никитин Василий немецкий язык дене начар тунемеш ыле, кызыт посредственно тунемеш, Васильева Анна Конституций дене начар тунемеш ыле, кызыт тудат йолташыже-шамычым поктен шуын. Иванов Николай ден Атлашкин Петр посредственно тунемыт ыле, а кызыт сайын тунемыт. Коктынат ударник улыт.

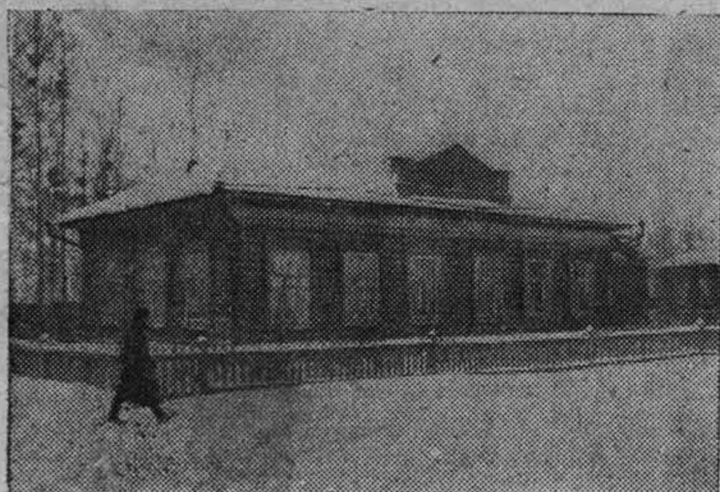
Мемнан классыште чылаже 8 ударник ден отличник улыт. Теве Иванов Алексейым налына, тудо эн сай отличник да тале общественник—совет отрядын председательжылан да классный пырдыж газетын редакторжылан пашам ышта. Тыгак Апечкина Лиза, Тойкинов Егор, Тимофеева Нюра, Егорова Лиза, Петров Егор классын честьше верч чот кучедалыныт да кучедалыт. Тыршен тунемме дене мемнан классыште руш йылме, марий йылме, алгебра, химия, черчения, физкультура дене успеваемость шӱдӧ процент лийын.

Икымше пелийым сай результат дене тунем пытарышна, садлан мемнан класслан дирекция школьный переходящий йошкар знамям пуыш.

Кокымшо пелийлан классный организатор-шамычым уэш сайлыме годым, 7-ше „А“ классыште классный организаторлан мыйымак сайлышт. Мый классын да школын честьше верч уло вием пыштем, тунемме ий пытымашеш мемнан классыште ик начар отметкат ок лий, манын ӱшанем. 7-ше классым чыланат сайын да отлично тунем пытарена да 8-ше классышке вончена. Йошкар знамям кидна гыч огына мучыштаре!

Субботин Анатолий.

Сотнур средний школа, 7-ше „А“ классын классный организаторжо.

У-Тор'ял начальный школа.

Олимпиадылан сайын ямдылалтына

Мемнан творчествына

ОНЧЫКО! РОДИНА ВЕРЧ!
Тиде сӱретым Помар средний школын (Волжский район) 7-ше „Б“ классыште тунемше Белов Николай сӱретлен.

Олимпиадылан ямдылалтыш тӱҥалме огыл

ВЛКСМ Центральный Комитетын X пленумжо детский художественный самодеятельностьын олимпиадыжым эртараш пунчалын.

Теве мемнан Цибикнур средний школышто (Йошкар-Ола район) тиде пашам нимонарат огыт ыште. 26 январьыште школышто комсомольский погынымаш эртыш. Тиде погынымаште ВЛКСМ ЦК X пленумын решенийжым обсуждатлыме. Погынымаш художественный олимпиадылан ямдылалташ кӱлмӧ нергенат шке решенийыштыже ончыктен. Но решений кызытат ок шукталт.

Мемнан школышто пашам йӧратен ыштыше, почеламутым, ойлымашым сайын лудшо, сӱретлен, мурен моштышо йоча-шамыч ятырын улыт. Тыгакак драмкружокат пашам начарын огыл ышта. Драмкружокышто чылаже 35 член уло. Нине юный артист-шамыч шке пашаштым пеш йӧратат. Теве Мамуткин, Смирнов, Ивайкова, Шульдякова, Скобелев да молат кеч могай пьесыштат шке рольыштым сайын модыт. Драмкружок спектаклым шынден налме окса дене 100 теҥгеаш парикым налын. 22 февральыште юный артист-шамыч М. Шкетанын возымо „Лапчык Каритон“ пьесым модын ончыктышт. Спектакль ончаш калык ятыр погынен ыле.

Тышечын раш пале: школыштына детский творчествым шараш тыршыше, искусствым йӧратыше йоча-шамыч ятыр улыт. Нуным организоватлен, вуйлатен велэ шогаш кӱлеш.

Детский самодеятельностьын олимпиадыжлан ямдылалтмаш пашам организоватлаш райкомолланат полшыман ыле. Туге гынат, Йошкар-Ола ВЛКСМ райком мыланна нимогай полышымат ок пу. Тыгак РОНО могырымат полыш уке.

Ме, тунемше-шамыч, пашам йӧратена. Олимпиадылан сайын ямдылалтмына шуэш. Садлан мемнан самодеятельность творчество пашам организоватлаш да вуйлаташ йодына.

Таланцев Миклай.

Цибикнур средний школа, 10 класс.

ЛЕНИН ЛӰМЫМ НУМАЛАМ

Йӧратем мый кече йолым,
Сад гай ялым да олам.
Йӧратем мый комсомолым,
Тудын шолыжо улам.
Тунеммаште ончыч толын,
Ленин лӱмым нумалам.

Шӱм, тый куаналын пыртке,
Наукын ойжым пале раш.
Кажне налме сай отметка
Ленин ойым шуктымаш.

Муынам мый пиалемым,
Пуыш Сталин вождь мылам.
Пиална ден илыш темын,
Тунемам да волгалтам.
Уло шӱмын чот тунемын,
Ленин лӱмым нумалам.

Шӱм, тый куаналын пыртке,
Наукын ойжым пале раш.
Кажне налме сай отметка
Ленин ойым шуктымаш.

Изир Эван.

Ленинградский Военный Округ Штабын

ОПЕРАТИВНЫЙ СВОДКЫЖО ГЫЧ

16 ФЕВРАЛЬЫШТЕ Карельский перешейкыште мемнан часть-шамыч ЛЕЙПЯСУС ден КАМЯРА станций-шамычым налыныт.

17 ФЕВРАЛЬ мучко Карельский перешейкыште мемнан часть-шамычын ударышт дене кугу йомдарымашым ыштеден, ял-шамычым йӱлалтылын, противник Выборг могырыш да тудын деч востокышкыла вашкен чакнен.

Мемнан часть-шамыч налыныт: ОЙНОЛА олам (Муола-Ярви ерын йӱдвел серыштыже), СЯИНИЕ станцийым—Выборг деч куд километрлан юговостокыштыла, Сумма район деч западыштыла улшо КАРХУЛА укрепленный узелым да Приморской районысо НАРЬЯ да МУРИЛА корно-шамычым.

18 ФЕВРАЛЬЫШТЕ Йошкар Армийын частьше шамыч наступленийым умбакыжат ыштен шогеныт. Мемнан часть-шамыч МУОЛА укрепленный пункт да селам, Приморской кӱртньӧ корнысо Выбор деч 10 километрлан югыштыла улшо СОММЭ станцийым, ЮХАННЕС олам да Приморский кӱртньӧ корнысо МАКСАЛАХТИ станцийым налыныт.

11-ше гыч тӱҥалын 18 февраль марте мемнан часть-шамыч противникын 475 оборонительный укрепленный пункт-шамычшым, ты шотышто 92 железо-бетонный артиллерийский сооруженийым налыныт. Противникын 21 самолетшым волтен шумо.

19 ФЕВРАЛЬЫШТЕ Карельский перешейкыште наступлений умбакыжат вияҥ каен шоген. Мемнан часть-шамыч налыныт: РИОН-СААРИ островым (Юханнес ола деч 3 километрлан западыштыла), РЕВОН-СААРИ островым (Юханнес деч 5 километрлан юго-западыштыла), Приморской кӱртньӧ корнысо Ляхтеенмяки да ХУМОЛ-ИОКИ станций-шамычым.

Южышто кучедалмаш годым противникын 14 самолетшым волтен шумо.

20 ФЕВРАЛЬЫШТЕ мемнан часть-шамыч КОЙВИСТО (Бьорке) ола ден крепостьым налыныт да противник деч КОЙВИСТО (Бьорке) полуостровым эрыктеныт.

Мемнан авиаций противникын 47 самолетшым волтен шуэн.

Краснознаменный Балтийский флотын капитанже М. В. Охтень. Фронтышто Командованийын боевой заданийже-шамычым образцово шуктымыжлан да тидын годым доблесть ден мужествым ончыктымыжлан тудым „Красное Знамя“ орден дене наградитлыме.

Н. К. КРУПСКАЯН колымыжлан идалык шуын

Ленинын ӱшан йолташыже

1894 ийыште, Петербургышто, петербургский марксист-шамычын шолып совещанийыштышт Надежда Константиновна Крупская Владимир Ильич дене первый гана вашлийын.

Надежда Константиновна тунам Нарвский застава воктенсе Смоленск селаште пашазе-шамычлан почмо вечерний школышто туныктен. Тыге тудо пашазе-шамыч дене чӱчкыдын вашлийын да нунын коклаште революционный пашам ыштен кертын. Школыш Нарвский заставысе завод ден фабрикла гыч куд шӱдӧ наре пашазе-шамыч коштыныт.

Владимир Ильич дене знакомитлалтмек Надежда Константиновна вашке тудын эн сай помощникше лиеш. Школышто пашазе-шамыч дене мутланен нунын общежитийыштышт эреак лийын. Тыге тудо завод ден фабриклаште паша условий, пашазе-шамычын илышышт, нунын настроенийышт, интересышт нерген сведений-шамычым поген. Тыгай сведений-шамыч Владимир Ильичлан пеш кӱлеш лийыныт. Вет Ильич тудым шкенжын чапле книга, статья, нелегальный листовка да прокламаций-шамыч возымаште кучылтын. Тиде нерген подпольный революционный кружок-шамычын занятийлаштыже ойлен.

Ик гана Владимир Ильичлан прядильно-ткацкий фабрикысе положений нерген пеш раш материал-шамыч кӱлеш лийыныт. Тудо тиде фабрикысе пашазе-шамычлан пеш важне возванийым возышаш улмаш.

Надежда Константиновна полиций ынже палэ манын, работница вургемым чиен фабрикын общежитийышкыже миен, кугу материалым поген. Кӱлеш сведенийын ужашыжым Торнтонын фабрикыштыже пашам ыштыше шкенжын ученикше деч налын кертын.

Владимир Ильич материал-шамычым погымылан пеш доволен лийын. Тудо фабрикыште пашазе-шамычым пеш йӧсӧ паша условий вашгареш решительно выступатлаш ӱжшӧ чапле листовкым возен.

1895 ий мучаште Владимир Ильичым арестоватлат да Питер гыч Сибирьыш—мӱндыр Шушенский селаш колтат. Вашке Надежда Константиновнамат ссылкыш колташ приговоритлат. Тудо ожнысо Уфимский губернийсе ссылкыш колталтшаш улмаш. Кужун хлопотатлымыже дене гына тудо полиций деч Ильич деке Шушенский селаш каяш разрешенийым налын кертын.

Шушенскыште нуно пашазе движений нерген иностранный литература-шамычым руш йылмыш кусареныт да адакшым чот заниматленыт. Владимир Ильич шкенжын „Развитие капитализма в России“ книгаже дене пашам ыштен, а Надежда Константиновна тудлан тудын рукописьшым яндарыш переписатлаш полшен. Паша деч вара коктын охотитлаш каят улмаш.

Ссылка деч вара Владимир Ильичлан полицийын шекланымыже деч вес эллашке каяшыже логалын. Надежда Константиновнат тудын дене пырля кая да Владимир Ильичын вуйлатыме первый большевистский „Искра“ газетыште кугу пашам ышта. Йӱдым Россий гыч „Искра“ редакцийыш колтымо письма, статья-шамычым внимательно ончен. Надежда Константиновна „Искра“ редакцийыш, тугак Ленин деке возымо чыла письма-шамычлан вашмутым пуэн.

Вес эллаште йӧсӧ условийыште илаш логалын. Окса шагал лийын. Кеч момат экономитлен кучылташ логалын. Надежда Константиновнан кугу пашаже лийын гынат, мӧҥгыштӧ кочкышым шке ямдылен. Тудо комнатыш так иленыт, Владимир Ильич пашам ыштен. Надежда Константиновна тиде нелэ ийым шарналтен, тыге возен:

„Тиде жапыште Владимир Ильич „Что делать“ книгам возаш тӱҥалын ыле. Садланак тунам кузе гынат, йӱкым шагалрак лукташ тыршенам. Тудо возымыжо годым коклан лук гыч лукыш талын коштын, мом возышашыже нерген шып ойлен. Тиде жапыште тудын паша ыштыме койышыжым тунемын шуынам. Тудын возымыжо годым, тудын дене нимо нергенат мутланен, йодыштын омыл.“

* * *

Ленин шке илышын пытартыш кечылаштыже ойленат, возенат кертын огыл, но Надежда Константиновна Ильичын кажне шонымыжым, мыслыжым пален шоген. Йӱд-кече тудын деч ойырлен огыл. Тудым успокоитлен ойлен. Крупская Ильичын колымаш минутын лишеммыжым шижын налмек, тудын пытартыш мыслыжым, указанийжым возен налын. Тыгай положений годымат тудын деч нигеат жаловатлен кутырмым колын огытыл да ойганышым ужын огытыл. Тудо Ильичым расстроитлаш огыл манын, шкенжын ойгыжым кӧргыштӧ пенгыдын кучен, тӱжвак луктын огыл.

Владимир Ильичын да Надежда Константиновнан илышышт—кӧ Ленин корно дене кая, чылалан эн сай пример.

А. Бажанован
статьяже гыч.

Б. И. Ульянов-Ленин ден Крупская. Горки 1922 ий.

Телеграф увертара

Китайский войска-шамыч Наньниным налыныт

Шукерте огыл китайский войска-шамыч кугу сеҥымашым ыштеныт: нуно кугу кучедалмаш годым японец-шамычым шалатеныт да Наньнин олам налыныт.

Наньнин — Гуанси провинцийын (областьын) ожнысо столицыже. Тиде ола Юй эҥер воктене, туштӧ ятыр лу тӱжем калык ила.

Наньнин олам японец-шамыч кодшо ийын ноябрь тылзыште шупшын налыныт ыле. Олаш пеҥгыдемдалтмек, нуно северо-востокыш умбакыжат кайынешт улмаш. Но китайский армий тушманлан пеҥгыде сопротивленийым ыштен.

Наньнин воктене кучедалмашеш 20 тӱжем японец-шамыч коленыт. Тушманым шалатымек, китайский войска-шамыч олам авырен налыныт. Японец-шамыч шыгыремдымым чытен кертын огытылат, чакнен каеныт.

Китайский армийын тиде сеҥымашыже кугу значенияН. Тышеч китайский боец-шамычын кучедалаш мастар лияш тӱҥалмышт коеш.

Данийыште пашазе-шамыч демонстрацийым ыштеныт

22 февральыште Копенгаген олаште (Данийын столицыже) 16.000 пашадыме-шамыч кугу демонстрацийым ыштеныт. Демонстрант-шамыч „Киндым!“, „Пашам!“, „Топливым!“, „Пособийым кугемдыза!“ лозунг дене олан главный уремлаже дене каеныт.

Ик площадьыште митинг лийын. Выступатлыше-шамыч Данийыште пашадыме-шамычын йӧсын илымышт нерген ойленыт.

Белофинн-шамыч Уралым шупшын налаш мечтатленыт

Теве белофинн-шамыч металургический Урал дене кузе палыме лийыныт.

Орденоносец-учительница Анна Степановна Новоселован туныктымо школышто

АННА СТЕПАНОВНА НОВОСЕЛОВА У-Тор'ял районысо Русско-Шуйский начальный школышто 3-шо классым туныкта. Тудо орденоносец. Йоча-шамычым туныктымо пашаште кугу сеҥымашым ыштымылан Советский правительство тудым Трудовой Йошкар Знамя орден дене наградитлен.
СНИМКЫШТЕ: АННА СТЕПАНОВНА мöҥгыш пумо пашам йоча-шамычын кузе шуктымыштым онча.

Кö могай декламацийым ышташ ямдылалтнеже? АННА СТЕПАНОВНА нунылан почеламут-шамычым ойыркален пуа. Кызыт тудо Маяковскийын „Возьмем винтовки новые" почеламутшым умылтара.

1940 ийыште олимпиада лиеш. Тидын нерген йоча-шамыч шинчат. Кузе олимпиадылан ямдылалташ? Теве тидын нерген „Пионерская правда" газетеш возымым нуно лудыт.
СНИМКЫШТЕ (шоло гыч пурлашке): БАХТИНА НИНА, ЕГОШИНА ФИСА, ЗАГАЙНОВА ЛИЗА, ТРЕГУБОВА ИДА, ЗАГАЙНОВА ГАЛЯ. Нуно олимпиадылан мурым, декламацийым ямдылат.

Январь тылзыштак АННА СТЕПАНОВНА НОВОСЕЛОВА спортивный кружокым организоватлен. Тушко шуко тунемше-шамыч возалтыныт.
Шукерте огыл йоча-шамыч ече теве соревнованийым эртарышт. Эн сай результатым теве кö-шамыч ончыктеныт: ЗАГАЙНОВА ГАЛЯ (шолаште), КОПТЕЛИН ТОЛЯ (шола гыч кокымшо), КАМЫШЕВ ГАВРИЛ (пурла гыч кокымшо), ТРЕГУБОВА ИДА (пурлаште). Нуно кызыт ече дене кошташ лектыныт.

Фото Д. Зверевын.

Гай

Гай[1]) кум тылзаш велэ. Тудо ялт ушдымо гай тӧрштылеш. Утларакше Казимын йолжым пурлын шупшаш йӧрата. Казим тудым школ гыч толшыжла ӧрдыж ял гыч конден. Но таче эрдене Гай Казимын малмыже годым тудын пылышыжым пурлын кушкедын. Тидлан Казим Гайлан ӱчым шукташ шонен. Садлан Гайым вӱдыш кудалтен пушташ решитлен.

Казим муш кандрам, иктаж кок кило наре нелытан кӱым нале. Вара „нигӧат ынже уж" манын, Гайым вӱден, пакча шеҥгеч лектын, Лиман ер деке кайыш.

Лиман ер граница воктенак. Тыште чӱчкыдын лудо шинелян пограничникым ужаш лиеш. А пограничник-шамыч сай еҥ улыт, ок кӱллан огыт лӱдыктыл. Тидым Казим пала.

Лиман ер сер воктене Казим изи Гайым кучен шога. Тудо йырже шекланен ончале. Нигеат ок кой. Вара лап шинче да шке пашажлан пиже: муш кандран ик мучашешыже кондымо кӱйжым кылтыш, Гайын шӱйышкыжӧ оҥгым ыштен чикташ тӱҥале. Гай йылмыжым луктын, „йылт-ялт" нулалаш тӧча, кандрам пуреш, „ит пушт, колто" манше гай койын, Казимым семален онча. А Казим пеш сырен „тылат тыгак кӱлеш" шона. Шеҥгекше пограничникын толын шогалмымат ыш шиж.

— Патсан[2]), тый мом ыштылат?— пеҥгыдын йодо пограничник.

— Мый... тудо ушдымо пий, пылышем кушкедын,— ойлен Казим вожын пылышыжым пограничниклан ончыкта.

Вӱдыш шуэн пушташыже от чамане мо? Тудо вет, але изи, нимомат ок умло. Йӧра эше пылышетшым пурлын налын, нелын колтен огыл, а кушкедын велэ. Тый лучо тудым мыланем пу,—мане да пограничник Гайым мучыштарыш.

— Нал, мый тудым ом чамане. Мый вес пийым, ушан породым налам,—Казим вожылмо гай ойла.

— Тый шке ушан „породо" отыл,—пограничник Казимым койдарен ойла. —Ну, чеверын!—Казим дене прощатлен, Гайым вӱден кайыш.

— Тудын лӱмжӧ „Гай"—Казим ушештарен почешыже кычкырале.

Пограничный заставыште моло пий-шамычат улыт. Кажныштынак илашышт посна конурокышт[3]) уло. Гайын уке. Тудлан фанерный оҥа дене угыч ышташ логале. Первый Гай тышке ынежат пуро ыле. Но тамлын ӱпшалтше коя падраш олтален керте: конурокыш пура—коя логалеш, ок пуро— ок логал. Кок-кум гана тыге ыштымеке, Гай тидым пеҥгыдын умлыш.

Моло пий-шамычын кажнышынак должностьышт уло: „Боржок"—пограничный сторож. Кажне пычкемыш йӱдым тудо пограничник дене граница оролаш коштеш. Границыште ӧрдыж еҥ коштмым шижеш гын, озажын йол гыч пурлын шижтара да кудо вел могырышто еҥ, тушко шупшын кая.

М. Смирновын сӱретше

„Меркула"—связист. Тудын почтовый сумкаже уло, тушан иктаж запискым пыштет гын, кӱлеш верыш тунамак нангая.

„Тревожный"—границыште лӱймӧ йӱк кунар гана шокта, тунар гана опталта. Тудо застава гыч нигушкат ок кошт. Кечывалым мала, а йӱдым конурокшо ӱмбак кӱзен шинчешат, эр марке пылышым шогалтен, колышт шинча.

Гай кочкаш пумо жап деч молым нимомат ок нале. Ончыч тидыжланат тунем шушаш гай огыл ыле, кызыт ынде калай мискым „чоҥ-чоҥ" пералтымеке, моло пий семынак ончыктымо верышке лектын шинчеш. Тидланат тунемде ок лий. Гай кокымшо урокымат пеҥгыдын ушышкыжо пыштыш. Тыге Гай начальный образованийым нале.

Гайын озаже пограничник Мишаков Гайлан могай „должностьым" пуаш кӱлмӧ нерген шуко шонен шинчыш. Гай пеш вашке кушкеш, йолжо кужу, виймат лийшашлык. Садлан Мишаков Гайым розыскнойлан туныкташ решитлыш. Туныкташлан тыгай расписанийым ыштыш:

№ № п/п.	Урокын содержанийже	Кунар урок	Могай метод дене
1	Кычал	5	кочкаш пумо деч ончыч
2	Утаре	5	
3	Ныряй (вӱд йымак пуро)	9	

„Кычал" (ищи) урок эн куштылго лие. Гай шужа да тоен пыштыме коя шыл ӱпш дене муаш вашке тунеме. Вара моло ӱзгарымат кычал пуаш тӱҥале. Муын пуа гын, коя логалеш. А Гай коям пеш йӧрата. Тыгак шужышо мӱшкыр моло урок-шамычымат шукташ туныктыш. Гай урок почеш урокым умлен налеш. „Кокымшо ступеньыште" Гайлан тунемаш „ныряй" урок йӧсӧ лие. Тудо вуйжым вӱд йымак чыкен нигузеат ок мошто. А коя падраш вӱд йымалне кия, шӱвылвӱдым конда. Вара тидланат тунеме, „ученый" лие. Ынде Гай вӱд йымач кеч момат муын луктын кертеш.

Пограничник лияшлан шуко палаш кӱлеш. Пограничный уставым палыде границышке огыт колто. А уставым Гайланат палыде ок лий. Границыште йӱклаш, ок кӱл верлашке пуредылын кышам ыштышаш, молат—тиде уто, йӧрдымаш. Но Гай уставымат пален налде ыш код. Тудо—полный праван пограничник лие. Граница оролымо пашам моткоч йӧраташ тӱҥале.

* * *

Гайлан кандаш тылзе теммеке, первый гана шкенжын мастарлыкшым, граница оролымаште ончыктыш. Пычкемыш йӱд. Тыгыде йӱр йӱрын. Тыгай йӱдыштӧ граница гоч тушман вончен. Гай ӱпшӱч кайшыжла „чужой" кышам пален да Мишаковым вӱден, пич чодрашке шупшын каен.

Тушман тӱрлӧ семын чояланен: ик тураште пӧрдын шоген, вара шужышо пире гай важык таҥтыым тӧрштен. Я купышко пурен вӱд воктене каен. Тидыже Гайым моткоч чот сырыкта. Тунам пече меҥге гай шуэ пӱжым шырен, „шолт-шолт-шолт" пералта. Шӱй ӱмбалсе выльгыжше пунжым шоҥшо шу семын шогалта, уло вийже дене шынчырым тӱҥден шупшеш. Тушманым куча гын (эрыкым пуаш гын), очыни, лашка гай тӱен шуа.

Гайым мучыштарен колдаш лӱдмашан: тушман лӱенат шуэн кертеш. Мишаков тидым раш пала. А Гай эре ончыко шупшын кая.

(Мучаш 4-ше страницыште)

1) Гай—пий лӱм.
2) Патсан—изи йоча.
3) Конурок—пий омаш.

Школласе оборонный соревнованийын программыже

САНИТАРНЫЙ ОБОРОНА

Кок группыжат—первыйжат, кокымшыжат 3 санитарно-оборонный упражненийым ышташ тӱҥалыт.

Первыйже — куштылгырак, кокымшыжо — нелырак.

Первый упражнений (первый группылан)—„эмганышылан“ противогазым чикташ. Тидлан лийын, противогазым чиен, пашам ыштен моштыман да „отравитлыме верыште сознаний деч посна кийыше“ йолташлан противогазым правильно чиктен мошташ кӱлеш.

Кокымшо упражнений (первый группыланак) — „эмганымек да вӱр йогымо годым врач толмешке первый полышым пумаш“. Соревнованийыште участвоватлыше-шамыч вӱр йогымашым кок семын (пӱтырен да жгут дене) чарен моштышаш улыт; эмганыме верым писын да правильно кылтен да коктын эмганыше йолташым 25 метр торашке нангаен моштыман.

Кумышо упражнений — „отравитлалтше верыште врач толмешке, йолын кӧргӧ гыч пудыргымыжлан первый полышым пумаш“. Юный санитар-шамыч „эмганышылан“ противогазым чиктышаш, пудыргышо йол вургышко шиным правильно пыштышаш да эмганышым носилкаш пыштышаш улыт.

Упражненийым коллектив —4 еҥан звено ышта. Первый упражненийым ыштыме годым гына звенан кажне членжылан жап посна шотлалтеш.

Кокымшо группын участнике-шамычланат **первый упражнений** „эмганышылан“ противогазым чиктен моштымаш дене эрталтеш.

Но первый группа тиде упражненийым шуктымо годым 5 метрыш куржеш гын, кокымшо группа тиде расстоянийыштак улшо „эмганыше“ деке нушкын кая.

Кокымшо упражненийыште кокымшо группылан первый группын деч сложныйрак эмганымаш пуалтеш. Садлан кокымшо группысо йоча-шамычлан утларак сложный перевязкым ыштен моштыман.

Кумышо упражненийыште кокымшо группысо йоча-шамыч врач толмешке „эмганышылан“ первый полышым ыштен да эмганышым носилкаш пыштен моштышаш улыт веле огыл, но эмганышым 50 метр торашке нумал кайышаш улыт.

Сай паша

„Ушнымаш“ колхозышто улшо йоча-шамыч Шиньша НСШ-ыште тунемыт. 26 январьыште нуно пеш сай пашам ыштеныт: школышкат миеныт, урокланат ямдылалтыныт да эше шке колхозлан 625 килограмм ломыжым поген пуэныт!

Маргарита Тимофеева.

Морко район,
Шиньша средний школа.

Кокымшо ойлымашлан ответ-шамыч

1. **„Курсым 180 градуслан вашталташ“** манме мо лиеш? Корабль курсшым вашталтымешке востокыш каен гын, курсым 180 градуслан вашталтымек, тудо кушкыла кая?

Ответ. Курсым 180 градуслан вашталташ — пелэ скружностьым ыштен савырнаш, вес семынже — викак мӧҥгешла каяш. Корабль востокыш каен гын, курсым 180 градуслан вашталтымек, тудо западыш каен.

2. **Лач направлений дене гына**, цельын мӱндырнӧ але лишне улмыжым шотлыде, орудийым цельыш виктарымаш кузе маныл теш?

Ответ. Тыгай виктарымаш **горизонтальный** маныл теш.

3. Молан артиллеристлан цель марте могай расстояний улмым точно шинчаш кӱлеш?

Ответ. Возвышений уголым правильнын ойрен налашлан. Возвышений угол—орудий стволын горизонтлан могай угол дене шогымашыже. Возвышений угол 45^0 лиеш гын, снаряд эн мӱндӱрк кая

4. Мо тугай кабельтов?

Ответ. Кабельтов — морской мильын $^1/_{10}$ ужашыже—185 метр. Тыгай виса флотышто гына уло.

5. Лӱймӧ деч вара снаряд 25 секунд гыч пудештын. Каласыза: снаряд могай скорость дене (секундышто мыняр метрым) каен?

Ответ. Снарядын скоростьшо секундышто 740 метр улмаш (100 кабельтовый=18.500 метр: 25 секунд=секундышто 740 метр).

6. Снаряд 1-ше сӱретыште ончыктымо семын возеш гын артиллерист-шамыч тыгай лӱймашым кузе маныт? Лӱймашым тӧрлаташлан орудийын стволжым мом ыштыман? Снарядын кӱшкӧ логалмыжым бинокльжо дене ужмек, командир молан „Нылыт шукырак“ манын командоватлен?

1-ше сӱрет.

Ответ. Снаряд цель деке миен шуын огыл. Тиде **недолет** маныл теш. Возвышений уголым кугемдаш кӱлеш, вес семынже—орудийын стволжым вӧлтыман. Тидым шотыш налын, командир „Нылыт шукырак“ манын командоватлен. „Нылыт шукырак“—значит возвышений уголым ныл деленийлан шукемдыман.

7. Снаряд кокымшо сӱретыште ончыктымо семын возеш гын, артиллерист-шамыч тыгай лӱймашым кузе маныт? Ынде орудийын стволжым мом ыштяш кӱлеш? Адак молан командир тидын годым „Коктыт шагалрак“ манын командоватлен?

2-шо сӱрет.

Ответ. Снаряд цель гоч каен. Тиде **перелет** маныл теш. Возвышений уголым шагалемдаш кӱлеш, вес семынже — орудийын стволжым волтыман. „Коктыт шагалрак“—значит возвышений уголым кок деленийлан шагалемдыман

8. Тушман миноносецын шогалмыжым башньын командиржэ могай признак дене пален налын?

Ответ. Тудо миноносецын тӱньык гычше лекше шикш дене пален налын. Корабль кайме

3-шо сӱрет.

годым шикш шуйналтеш улмаш,

4-ше сӱрет.

а корабль шогалмеке викак кӱшкӧ кӱзаш тӱҥалын.

Тиде сӱретыште пушкым кузе виктарымым да снарядын кузе каймыжым ончыктымо. АВ линий горизонтлан параллельный (орудийын горизонтшо). АБ линий — виктарыме орудийын каналжын продолженийже — возвышений линий. Кагыр АГВ линий снаряд кайме линий — траекторий. 1-ше угол—орудий ствол ден горизонт кокласе угол—возвышений угол. 2-шо угол—снарядын цельыш вочмо уголжо—падений угол.

Морской шарада-шамыч

Первый слог—книга ӱмбал,
Кокымшо слоглан
Имне ӱзгарым луд мӧҥгешла.
Иктеш ушет гын. –
Кушкыла кайметым палыкта.

* * *

Нотыш ушо пумо мутым,—
Кораблым вӱд йымак колта.

* * *

Кум буква—тый шке,
Ик буквам ушо шке.
Сар машина—пытартыш слог!
Ик буквам деч посна.
Иктеш—кораблым виктара.

КОРОТКОВ МАТВЕЙ
колтен.

Звенигово район,
Кугу-Шигак НСШ.

Тигр кунар ияш?

Ик гана ме экскурсий дене зоосадыш мийышна. Тушто тӱрлӧ янлык-шамычым ончен коштна. Теве ме тигр декат толын шуна. Илалшырак экскурсовод тигр нерген каласкалыш: кушто тудо илен, лӱмжӧ кузе, мо лат

Номемнан кокла гыч ала кӧжӧ йодо:

— А тудо кунар ияш?

Экскурсовод ответым пуыш:

— Те тунемше улыда, садлан шке шотлыза: вич ий ончыч тудо мый дечем ныл гана изи ыйготан ыле, а кызыт кум гана изи

Ме тигрын да экскурсоводын мыняр ияш улмыштым вашке шотлен лукна. Йоча-шамыч, каласыза: тигр ден экскурсовод мыняр ияш улыт?

САВИНОВ СЕРГЕЙ
колтен.

Звенигово район,
Озеркинский
начальный школа.

ШУТОЧНЫЙ ЙОДЫШ

КАТОК покшел не мо эре шога?

ГАЙ

(Мучаш)

Чодра гыч лектын, пасушко кӱзышт. Тыште Гай утларак шыдешкен, уло вийжым поген чымалташ тӧча. Тунам Мишаков шкеж деке Гайым шупшыльо. Тудо палыш: шӱйжылан йоҥгыдым шиже, шенгел йолжым пружин гай чымалтарен, пикш гай пасу покшелне койшо олымора деке кудале.

Гай ден озаже кечываллан заставыш пӧртыльыч. Нуно граница гоч вончышо тушманым конденыт. Тиде кечын Гайлан сай порций коя логале. Гайым чыланат йӧратат. Тудо вет моло гаяк сай пограничник. Изиже годымсо гай нигӧн пылышымат ок пур, ок кушкед.

* * *

Лиман ер сайынак кылмен шуын огыл. Воштончыш гай яндар ий ӱмбач тошкалме еда „лычыр-лычыр“ мура. Туге гынат, кок йоча, ер тӱрыштӧ шаҥгысек коньки дене мунчалташ тӧчат, но пураш ӧрыныт. Шыже ий ондаленат кертеш. Иктыже — Казим. Тудо йолташыж деч торлен, ер покшекыла мунчалтен кайыш. Ий лыдыргымым шижеш гынат, чарнен ок керт...

„А-у-у“, кара... кычкырыме йӱк ер мучко шергылте. Ер покшелне Казим почаҥеш. Серделан кодшо йолташыже лӱдмыж дене вер гычшат тарванен кертде шогыш да вара уло вийже дене ялышке куржо. А Казим чийме вӱргем дене вулно гай вӱд йымак вола, адак ала гузе вуйжым нӧлталын, ий ӱмбак кӱзен возеш. Ий янда гай шелын кӱрышталтеш. „Пытышым, колем“ шона Казим.

Тиде годым Мишаков ден Гай границыште кышам эскерен коштыныт. Кычкырыме йӱкым колын, ер деке кӱзымекышт, йӱштӧ вӱдыштӧ лудо гай йӱштылшым ужыч. Мишаков умлыш: йоча вӱдыш пурен каен, полыш кӱлеш...

— Гай, Гай, спасай! — Гайлан кӱштыш. Тудыжо мыльгыж ончале „Кертам, утарем“ маншыла тунамак озажын кӱштымым шукташ кудале.

Гай Казимым вачыж гыч пурлын сакен, серышке лукто. Казим ялт тӱҥын, йылмыжат пыкше тарвана, сынжат какарген.

— Ну, тыйым кӧ утарыш, палет мо?—пограничник Казимым пален йодо. Казим палыш: тудым Гай утарен.

— А тый тудым тиде ерыш шуэн пуштнет ыле. Эх, тыят улат!—Мишаков шылтала. Гай ыраш тӧчен, ончычын тореш - кутынь тӧрштыл кудалеш.

— Мый ынде нигу-гу-гунам тыге ом ыште. Г-Г-Гай, сай пий. Мый вес пийым сайын ончем ...—кылме пӱйжым ваш перкален, Казим ойлаш тӧча.

— Мӧҥгышкет писын куржь, а то кылмен тӱҥат,—пограничник Казимлан кӱштыш. Казимын Гай деч ойырлымыжо ок шу гынат, каяш верештe.

„Кушкам гын, мыят пограничник лиям, пийымат мӧҥгӧ гычак туныктен каем“ шоналтыш.

Мичурин Азмекей.

Отв. редактор—**И. М. МУЗУРОВ.**

Уполн. Марглавлита № А—182. Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.